

Návrat na Červenou horu

Článek o válečném masakru znovu otevřel dávnou historii

Počátkem roku 2022 vyšla v časopise *Paměť a dějiny* studie historika Adama Hradilka pod názvem *Partyzán Mišo a zapomenutá vražda*,¹ která popsala okolnosti masakru deseti osob převážně židovského původu partyzány, skrývajícími se na konci druhé světové války v Nízkých Tatrách. Díky ní se o osudech svých příbuzných dozvěděli jejich potomci a obyvatelé obce Nižná Boca, kteří postavili obětem tragédie památník.

OKOLNOSTI MASAKRU

Krátce poté, co Němci v roce 1944 potlačili Slovenské národní povstání, unikla z tehdy obklíčené Banské Bystrice do lesů v okolí Ďumbieru i skupina partyzánů vedených sovětským důstojníkem Ivanem Titovským. Mezi nimi byl i Michal Krecul (nar. 1923), přezdívaný Mišo.

Krecul po rozpadu Československa v roce 1940 utekl z rodné obce Trnovo na Podkarpatské Rusi do Sovětského svazu, kde byl zatčen a za nelegální přechod hranice odsouzen k třem letům nucených prací v Gulagu. Po vypršení trestu se stal vojákem čs. jednotky v Buzuluku, a než ho v říjnu 1944 vysadili na pomoc slovenskému povstání, zúčastnil se krvavých bojů na Dukle.

Titovského ustupující partyzáni včetně Krecula dorazili do obce Nižná Boca, ležící na úpatí Červené hory, a v maštalích na kraji vesnice našli útočiště. Jak záhy zjistili, nebyli jediní, kdo se v těchto místech skrýval před nacisty. Na druhé straně Červené hory už delší dobu přežívalo v lesním úkrytu několik místních

odbojářů většinou židovského původu, i se svými příbuznými.

Jejich přítomnost partyzánům vyzradil obyvatel Nižné Boce, jenž skupinu zásoboval potravinami, a část ozbrojených mužů s velitelem Titovským zavedl k místu úkrytu. Psal se 25. listopad 1944, když partyzáni uprchlíky nejprve okradli o peníze, šperky, hodinky, oblečení a jídlo. Den poté se na místo vrátili a všechny zavraždili.

Téhož večera v Nižné Boci uspořádali bujarou pitku, kde se před místními chlubil nejen likvidací osob schovaných v lese, ale i ukořistěným majetkem. Některé ukradené šperky tak skončily u vesnických milenek partyzánů.

Na tragédii se přišlo o měsíc později, když místní lékař Emanuel Bernhard přinesl do úkrytu potraviny pro svoji bývalou ženu Marii. Nalezl ji ale spolu s dalšími mrtvou. Běsnění partyzánů přežila shodou okolností pouze jedna z jeho dcer, Viera Bernhardová, která od skupiny z Červené hory odešla jen pár dnů před přepadením ke svému otci do nedalekého Liptovského Hrádku.

VRAŽDÍCÍ PARTYZÁNI SE NEHODILI

První vyšetřování osudné tragédie se rozběhlo už v roce 1945. Za hlavní viníky násilné smrti bezbranných civilistů byli vyšetřovateli považováni obyvatelé Nižné Boce a jeden z partyzánů. Pro nedostatek důkazů ale poválečné orgány stíhání zastavily.

Ke druhému pokusu o potrestání pachatelů došlo o dvacet let později. Mimo vesničanů byli k podezřelým tentokrát přiřazeni také dva bývalí partyzáni. Jedním z nich byl i Michal Krecul. Zatčen byl v Praze, kde tenkrát žil, a hned při prvním výslechu se přiznal, že na Slovensku střílel do civilistů. Údajně ho k tomu donutil sovětský velitel Titovský.

Navzdory novým faktům bylo vyšetřování v prosinci 1966 opět ukončeno. Podle všeho nesoouznělo s tehdejší oficiální propagandou režimu, jež partyzány vedené sovětskými veliteli prezentovala jako hrdiny. Masakr byl v průběhu vyšetřování překvalifikován z válečného zločinu na loupežnou vraždu, která však vzhledem k uplynulým letům byla již promlčena. Všichni obvinění proto byli propuštěni na svobodu a veřejnost se z vyšetřování nedozvěděla nic. Nad tragédií na Červené hoře se tak na dlouhá léta rozhostilo ticho.

POMOHLI PŘÍBUZNÍ Z AUSTRÁLIE

Nový veřejný zájem o dávno zapomenutou událost přinesl až zmiňovaný článek v revui *Paměť a dějiny*, který posléze zpracovala celostátní média u nás i na Slovensku.²

¹ HRADILEK, Adam: *Partyzán Mišo a zapomenutá vražda. Pátrání po osudu jednoho z posledních žijících Čechoslováků, kteří prošli sovětskými tábory, odhalilo nepotrestaný zločin. Paměť a dějiny*, 2021, roč. 15, č. 4, s. 124-132 - viz https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2022/01/Pd_04_2021_Hradilek.pdf (citováno k 3. 11. 2023).

Jana Nováková, Štefan Oravec, Silvia Skusilová, Břetislav Chytil, Adam Hradilek a Silvia Rísiková u náhrobku obětí masakru, na který se složili místní občané (foto: archiv obce Nižná Boca)

Václav Chadim ve Svidovské dolině. Nedaleký úkryt zavražděných příbuzných navštívil již krátce po válce. (foto: Adam Hradilek)

Historikům ÚSTR se ozval ředitel archivu v Liptovském Mikuláši Peter Vítek, jenž sbírá informace o obětech války. Kromě případů vyvražďování

vesnic nacisty či zabíjení zajatců i civilistů ze strany partyzánů poskytl pro srovnání masakru na Červené hoře informace o dalších vraždách

Židů ukrývajících se za války na Slovensku. „Před transportem do vyhlazovacích táborů se například deset kilometrů od Nižné Boce skrývali Dr. Izidor Štraus se synem, manželkou a její matkou Pavlou Šteinhardovou. V noci z 1. na 2. února 1945 byli ve Velké Dolině u obce Lazisko s dalšími ukrývajícími se Židy bestialně zavražděni. Pachatele se nepodařilo nikdy vypátrat. Ve vzpomínkách pamětníků se můžeme dočíst, že vraždu mohla mít na svědomí partyzánská skupina poručíka Ivana Čubareva, která byla prokazatelně zodpovědná za vraždu rodiny Floriána Teichnera v obci Lubela 30. dubna 1945. Podle tehdejšího vyšetřování rodinu zavraždili dva ruský hovořící muži, údajně partyzáni,“ popsal Peter Vítek tragické události v dopise Adamu Hradilkovi.³

Vítek také objasnil, že výše zmíněná Viera Bernhardová (provdaná Oravcová), která jako jediná masakr přežila, zemřela v roce 2008 a je pochována na bratislavském hřbitově v Lamači. Pátrání po jejích současných příbuzných se však i přes tuto informaci a usilovnou snahu nedařilo. Badatelům ale pomohla náhoda, když se ukázalo, že maminka Viery, zavražděná Marie Bernhardová-Steinová, byla tetou

2 FORMÁNEK, Jaroslav - KROPÁČEK, Jiří: Masakr na Červené hoře. Partyzáni kvůli zlatu vraždili ukryté Židy, trestu unikli. *Aktuálně.cz*, 30. 1. 2022 - viz <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/vezen-gulagu-a-partyzan-vrazdil-na-slovensku-uprchliky/r~ad464b3c787311eca0d8ac1f6b220ee8/>; HRADILEK, Adam: Pátranie po jednom z posledných žijúcich svedkov gulagu z Československa odhalilo zabudnutý zločin v Nízkych Tatrách. *DenníkN.sk*, 24. 1. 2022 - viz <https://dennikn.sk/2691402/patranie-po-jednom-z-poslednych-zijucich-svedkov-gulagu-z-ceskoslovenska-odhalilo-zabudnuty-zlocin-v-nizkych-tatrach/>; KABRHELOVÁ, Lenka: Vězeň gulagu, válečný veterán, aktér vraždy židovských odbojářů. Zapomenutý příběh očima historika. *iRozhlas.cz*, podcast *Vinohradská 12*, 28. 1. 2022 - viz https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/podcast-vinohradska-12-michal-krecul-dukla-vrazda-adam-hradilek_2201280600_mpa (vše citováno k 3. 11. 2023).

3 Citace pamětníků a dalších osob pochází z rozhovorů, které s nimi vedl Adam Hradilek v dubnu a listopadu 2022. Některé byly přepsány ze slovenštiny do češtiny.

Václav Chadim jako student Letecké vojenské akademie v Hradci Králové. Vpravo dvojčata Maria a Marta při opalování s babičkou Marií Bernhardovou a jejím druhým mužem Robertem Steinem, kteří byli oba zavražděni na Červené hoře. (foto: archiv Václava Chadima a Marty Vyparinové)

Václav Chadim (nar. 1929)

Po studiích na gymnáziu v Praze nastoupil v roce 1947 do elitní Letecké vojenské akademie (LVA) v Hradci Králové. Po komunistickém puči v únoru 1948 bylo z LVA vyloučeno 96 akademiků. Některým z nich se podařilo, stejně jako jejich učitelům – bývalým letcům RAF, uletět na Západ, jiní však takové štěstí neměli. Celkem 22 z nich uprchlo za hranice, z těch, kteří v Československu zůstali, bylo více než 20 uvězněno. Václavu Chadimovi se 18. června 1949 podařilo společně s Jaroslavem Tošnerem utéct z vojenské posádky ve Smilově do Bratislavy k sestřenci Viře Bernhardové, provdané Oravcové, která na rozdíl od matky přežila masakr na Červené hoře. Její manžel Jan jim poskytl pistoli, náboje, kompas a vojenskou mapu okolí Zohoru. Druhý den ráno přeplavali řeku Moravu, vyhnuli se Pohraniční stráží a s pistolí a kapsou plnou nábojů projeli vlakem přes sovětskou okupační zónu do amerického sektoru ve Vídni. Tam prošli výslechy u CIC a v polovině července se dostali do Německa. V Ulmu se setkali s dalšími spolužáky, mj. s Miroslavem Dvořáčkem a Miroslavem Juppou, kteří je informovali o spolupráci s generálem Františkem Moravcem a CIC. Společně s bývalými učiteli z LVA Jaroslavem Muzikou a Miroslavem Laštovkou se jim Chadim snažil návrat do Československa rozmluvit s tím, že jejich místo je v RAF, kam chtěli s dalšími uprchlíky odjet. Dvořáček a několik dalších spolužáků z LVA, kteří se nechali CIC rekrutovat, zaplatili za své statečné mise za železnou oponu mnohaletým vězením v československých komunistických lágrech. Místo do vytoužené RAF nakonec odjel s Jaroslavem Tošnerem do Austrálie. Chadim strávil deset let svého života na Nové Guineji jako pilot. V posledních letech žije střídavě v Austrálii, Německu a na Slovensku.

Více k příběhu Miroslava Dvořáčka a Václava Chadima viz HRADILEK, Adam – TICHÝ, Martin: Osudová mise Moravcova kurýra. Příběh plukovníka letectva ve výslužbě Miroslava Dvořáčka. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. 2, č. 1, s. 72–85 – viz <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/072-085.pdf> (citováno k 3. 11. 2023).

Václava Chadima, někdejšího účastníka třetího odboje. A ten se zase znal s autorem původního článku Adamem Hradilkem.

„Mezi zavražděnými byli moje teta Marie Bernhardová-Steinová i její druhý manžel Robert Stein, teta přitom byla také babičkou mé ženy Marie. Celou dobu nám vrtalo hlavou, co se tam tehdy v těch lesích stalo. S tetou Mařkou jsem se naposled setkal v polovině války, když k nám do Řevnic přijela na návštěvu,“ uvedl Václav Chadim.

Díky informacím a fotografiím od Chadima rovněž vyšlo najevo, že minimálně dvě z obětí dávné tragédie nebyly židovského původu. Jednalo se o Chadimovu tetu Marii, která se spolu s prvním manželem Emanuelem Bernhardem odstěhovala z Čech na Slovensko už před válkou a usadila se v Liptovském Hrádku. Doktor Bernhard tam získal pozici obvodního lékaře a Marie si otevřela zubní ordinaci. Po čase se rozvedli a Marie se provdala za Roberta Steina, s nímž odešla do lesního úkrytu, kde byli během tragédie oba zavražděni partyzány. Druhou nežidovskou obětí tragédie na Červené hoře byl Jozef Spatz.

Historikové také získali kontakt

Starostka obce Nižná Boca Silvia Skusilová (vlevo) se sestrami Marií a Martou u nalezeného hrobu několika obětí masakru (foto: Adam Hradilek)

na dceru, syna i neteře Viery Bernhardové. „Teta Viera, která to jediná přežila, o tom nikdy nemluvila. Jestli měla strach, to nevím,“ uvedla Marta Vyparinová, jejíž maminka Marie byla stejně jako Viera dcerou Bernhardových. „Se sestrou [Marií] jsme netušily, že v šedesátých letech byla u výslechu, že se to znovu vyšetřovalo. V roce 1968 za námi na chalupu přijel nějaký člověk, který měl mámě a tetě říct něco o vraždě babičky a ostatních, ale ani já, ani sestra jsme u toho nesměly být a nic nám pak neřekly. Asi se máma i teta bály, abychom se někde o skutečných vražích neprořecky a neměly problémy. Věděly jsme, že se babička schovávala s Robertem Steinem v horách, protože ho nechtěla opustit, ale myslely jsme si, že je zabil Němci.“

Její sestra Marie, manželka citovného Václava Chadima, k tomu dodává: „Babička byla velice pokroková, patřila k prvním ženám, které v Čechách vystudovaly medicínu. Proto dbala na vzdělání, ale i tělesnou zdatnost. Když jsme ji chodily navštívit, například nás nutila, abychom se opalovaly. Natřela nás krémem a musely jsme si lehnout na dřevěné pódium u domu. Tam jsme se vídávaly i s jejím novým manželem Steinem. Naposled to bylo, když vypuklo povstání.“ Na dávnou tragédii v Nižných Tatrách podobně vzpomíná i Jana

Nováková, dcera Viery Bernhardové. „Až do uveřejnění článku jsem žila v domnění, že babičku zavraždili Němci za její účast v odboji. Maminka se nikdy ani slovem nezmínila o válečných událostech a nikdy nám nevyprávěla o babiččině skrývání a smrti.“

NÁHROBEK V HORÁCH

O tragédii se znovu začalo mluvit i v obci Nižná Boca. A to díky starostce Silvii Skusilové, která po přečtení článku v novinách iniciovala vznik náhrobku tří obětí masové vraždy pohřbených v neoznačeném společném hrobě v Malužině a renovaci náhrobku dalších obětí pohřbených v nedalekém Liptovském Hrádku.

„Jsem velmi ráda, že jsou mezi námi i potomci obětí této brutální vraždy, a proto mi dovoluňte omluvit se jménem všech občanů Nižné Boce za činy jednotlivců, kteří jednali bezcharakterně a bohužel nebyli všichni spravedlivě potrestáni. Pomník, který dnes symbolicky odhalíme, bude pro ostatní mementem, že pravda vždy vyjde najevo, a to i po 78 letech, byť ta pravda nemusí být pro někoho příjemná, ale my se jí musíme postavit čelem, abychom byli připraveni vysvětlit mladé generaci, jaké má štěstí, že nezažila válku, a jak křehká je linie toho štěstí i vzhledem

k tomu, co se aktuálně děje u našich ukrajinských sousedů,“ uvedla ve svém projevu 1. listopadu 2022 při odhalení náhrobku v Malužině starostka Skusilová.

Pietního aktu se zúčastnil i syn Viery Bernhardové Štefan Oravec a jeho sestra Jana Nováková. „Je vidět, že se starostka nesnaží jen zachránit reputaci obce a odčinit podíl obyvatel na dávném zločinu, ale je minulostí osobně dotčena a chce ji připomínat pravdivě, tak aby se z ní lidé poučili,“ uvedl Oravec.

Ke vzniku náhrobku na hřbitově v Malužině přispěl také rodák z Moravy Milan Hromádka, jenž žije v Nižné Boci už několik desetiletí. „O povraždění lidí schovaných v lese jsem věděl od manželky, která se zde narodila. Ona sama nevěděla, co se zde přesně odehrálo, znala jen hlavního podezřelého z udání skrýše partyzánům. Také mně vyprávěla, jak se tu a tam u někoho z vesničanů vynořily zlaté šperky či další cennosti, které si místní nemohli nikdy dovolit a musely pocházet od zavražděných,“ uvedl Hromádka.

Šperky možná rozdával i Michal Krecul, jenž unikl spravedlnosti a jako poslední z aktérů tragédie zemřel 25. května 2023 v Kanadě, kam v roce 1968 emigroval. „Cílem výzkumu a smyslem uveřejnění případu ale nebylo postavit Michala Krecula před soud, nýbrž připomenout nevinné oběti i vliv totalitních režimů a války na formování mladého člověka, kterým Krecul v té době byl, a nabídnout rozuzlení dávného případu předpokládaným pozůstalým a obyvatelům Nižné Boce,“ prohlásil loni v podcastu Českého rozhlasu Vinohradská 12 autor článku o „partyzánu Mišovi“ Adam Hradilek.

Díky spolupráci občanů Nižné Boce, místních historiků, archivářů i pozůstalých byl cíl jeho práce naplněn. Jaroslav Formánek